

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 13 4 ● 2014

Wisenten

doen goed werk in de duinen

In 2007 startte PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland samen met een aantal partners, waaronder ARK Natuurontwikkeling, een uniek project in de duinen bij Zandvoort. PWN stelde een deel van het beheerde terrein open voor een bijzondere grote grazer: de wisent ofwel de Europese bizon, een bedreigde diersoort die vooral in Oost-Europese natuurgebieden voorkomt, maar in lang vervlogen tijden ook rondstruinde in Westelijk Europa.

Wisenten terug in de Nederlandse natuur

Het voor publiek afgesloten Kraansvlak, gelegen tussen Overveen en Zandvoort, werd het decor voor het wisentenproject. Dit heterogene landschap dreigde overwoekerd te worden door vergrassing en verhouting, mede doordat de sterk afgenomen konijnenpopulatie de vegetatie niet meer in toom kon houden. Hoewel ook andere grazers als ree en damhert in het Kraansvlak voorkomen, bleek de graasdruk te laag om de duinen hun open en dynamische karakter te laten behouden. Ingezette konikpaarden en Schotse hooglanders hebben voor 2007 een deel van dit werk op zich genomen, maar er bleef interesse in een verdere terugdringing van grassen en struikgewas. Van

wisenten is bekend dat naast een aanzienlijke hoeveelheid aan gras en kruiden, ook houtachtige vegetatie deel uitmaakt van hun dieet. De terreinbeheerder was benieuwd naar het specifieke graasgedrag van wisenten, en naar het eventuele aanvullende effect op de al aanwezige grazers.

Drie wisenten maakten in april 2007 de reis van Polen naar het Kraansvlak. Een jaar later volgden nog drie dieren, waarmee de startgroep voor het project compleet was; een stier, vier koeien en een koekalf. Naast het tegengaan van vergrassing en dichtgroeien van het duin, was het opdoen van kennis en ervaringen met beheer van deze wilde diersoort een belangrijke speerpunt voor het project. Ook wilde men met het project een

bijdrage leveren aan het behoud van de bedreigde diersoort. De wisent staat te boek als 'kwetsbaar' op de Rode Lijst van de IUCN.

Eén van de vooraf opgestelde doelen van het project was het onderzoeken van de ecologie van wisenten, hun invloed op de leefomgeving, de vergelijking en interactie met andere grazers en de ervaring met publiek. Deze kennis is belangrijk voor natuurbeheerders in Nederland en voor het algemene beeld van de wisent. Buiten Oost-Europa werd namelijk nog weinig onderzoek aan wisenten verricht. Met bestaande en deels ook nieuwe onderzoeksmethoden zijn in het Kraansvlak nieuwe inzichten opgedaan over de ecologie van de wisent die leeft in natuurlijke omstandigheden.

● Boven: Op zand rustende wisenten.
Onder: Wisenten in het Kraansvlak.

● Wisenten en konikpaarden.

Voedselkeuze

Om meer te weten te komen over de voedselkeuze van wisenten is via directe observaties informatie ingewonnen over de plantensoorten die ze eten. Ook is een vergelijking met konik (Kraansvlak) en Schotse hooglander (Kennemerduinen) gemaakt om overeenkomsten en verschillen tussen de aanwezige grote grazers in het duingebied duidelijk te krijgen. De gebieden zijn qua vegetatie grotendeels vergelijkbaar. De wisenten worden niet bijgevoerd, waardoor een zo natuurlijk mogelijke situatie aanwezig is. Dit geeft een uitgelezen kans om het dieet van de wisent te onderzoeken. Veel van wat voorafgaand aan dit project bekend was, berust op informatie afkomstig uit wisentgebieden waar in de winter bijgevoerd wordt. Hierdoor is het niet alleen onduidelijk hoe het dieet van wisenten er in de wintermaanden onder natuurlijke omstandigheden uit ziet, ook is het effect van hun begrazing op de omgeving in de winter onbekend. Uit de resultaten van de eerste onderzoeksjaren blijkt dat alle drie de diersoorten in elk seizoen, voornamelijk grassen eten. Daarnaast zijn het dieet van Schotse hooglander en wisent het meest vergelijkbaar; in alle seizoenen bestond meer dan tachtig procent van hun voedsel uit grassen aangevuld met 10 tot 20 procent houtachtige planten. Het aandeel houtachtigen

bleekt bij beide diersoorten in de herfst en winter het hoogst.

Aandeel happen van houtachtigen

Van de houtachtige planten consumeert de wisent jaarrond, maar vooral in de winter, een aanzienlijk deel van kardinaalsmuts. Van eik wordt het meeste gegeten in de herfst, vooral van de eikels. Daarnaast wordt veelvuldig van kruipwilg gegeten, met name in de herfst.

De hooglander eet jaarrond het meeste van Amerikaanse vogelkers, vooral in de herfst. Dat deze soort nauwelijks door de wisent wordt gegeten kan verklaard worden doordat vogelkers in het Kraansvlak veel zeldzamer is dan in de Kennemerduinen. Kruipwilg maakt ook bij de hooglander een flink deel uit van het dieet, voornamelijk in lente en zomer. Van eik(els) wordt volop gegeten in de herfst en winter. Mei-

vooral blad in de zomer en blad en fruit in de herfst. In winter en lente schakelen hooglanders over op twijgjes (snoeien), terwijl wisenten in deze seizoenen juist bast eten (schillen). Beide soorten lijken elkaar aan te vullen bij het eten van houtachtigen.

Habitatgebruik

Ook het terreingebruik van de wisenten is onderzocht. Hiervoor zijn gegevens verkregen uit GPS-GSM halsbandzenders die een aantal wisenten dragen. Na toevoeging van konikpaarden aan het wisentengebied in oktober 2009, is ook deze diersoort gezenderd. Dit maakte directe vergelijking tussen de diersoorten mogelijk. Met behulp van de halsbandzenders is ieder uur de positie van de gezenderde dieren gemeten en vervolgens gerelateerd aan vegetatiekaarten. Zo werd het mogelijk eventuele voorkeuren te onderzoeken.

Wisenten en Schotse hooglanders lijken elkaar aan te vullen bij het eten van houtachtigen.

doorn wordt door beide diersoorten veel gegeten in de lente en zomer. Wisent en hooglander lijken redelijk overeen te komen in hun keuze voor houtachtige soorten. Er bleken echter behoorlijke verschillen in het gegeten deel van houtachtige planten. Beide soorten eten

Zowel wisent als konik hebben een voorkeur voor ruige graslanden en struweel. Koniks prefereren daarnaast nat grasland en vermijden bos. Bij de wisent is geen voorkeur voor bossen gevonden, wel wordt het bos vanwege de eikels in korte tijd druk bezocht.

Publiek en wisenten

Voor aanvang van het project in het Kraansvlak was weinig onderzoek gedaan naar de interacties tussen mens en wisent. Veldbezoeken door toezichthouders, onderzoekers en deelnemers aan excursies geven de mogelijkheid om in kaart te brengen hoe het gedrag van de wisenten beïnvloed wordt door bezoek. Na ieder veldbezoek worden formulieren ingevuld waarin diverse aspecten genoteerd worden, zoals weersomstandigheden, habitatype waarin de wisenten zijn aangetroffen, afstand tussen wisent en mens, gedrag van de wisenten, gedrag van de mensen en duur van de ontmoeting.

Het blijkt dat de wisenten over het algemeen nauwelijks op de aanwezigheid van mensen reageren. Hun groepsgrootte had geen effect op het gedrag van de wisenten bij een ontmoeting met mensen. Wel effect op het gedrag van de wisenten hadden de weersomstandigheden, het habitat (open of gesloten begroeiing), de afstand tot de mensen en hun gedrag. De kans dat de wisenten op de aanwezigheid van mensen reageerden was kleiner als ze in het open veld werden aangetroffen. Bij afstanden kleiner dan vijftig meter neemt de kans toe dat de wisenten actief reageren op mensen. De dieren staan dan vaker op en lopen of rennen weg. Het gedrag van de mens heeft een

vergelijkbare invloed: wanneer een bezoeker naar de wisent toe loopt zal het dier eerder reageren dan wanneer de bezoeker blijft staan. Ook het seizoen speelt een rol bij het gedrag van wisenten tijdens een ontmoeting met mensen. Tijdens de zomer lopen de wisenten veel vaker weg bij een ontmoeting dan in andere seizoenen, vermoedelijk als gevolg van de jonge kalfjes die dan in de groep aanwezig zijn. Als mensen in de ogen van de wisenten te dichtbij komen, lopen ze weg. Hieruit blijkt dat de dieren alert zijn, maar niet agressief. Om de wisenten goed te kunnen observeren en ze niet te verstoren, is het dan ook belangrijk voldoende afstand te bewaren.

Wisentenpad

Om het publiek meer kans te geven de wisenten in hun natuurlijke omgeving te zien, is naast het uitkijkpunt bij het Meertje van Burdet in 2012 het Wisentenpad geopend. Hiermee kunnen mensen het terrein betreden via een uitgezette route. Het pad is een aantal maanden per jaar open, maar niet in het broedseizoen. Inmiddels hebben al veel natuurliefhebbers gebruik gemaakt van deze unieke mogelijkheid om wisenten in de natuur te zien. Na vergroting van het wisentleefgebied is het Wisentenpad vanaf september 2014 meer dan twee keer zo lang geworden. Het pad

beslaat nu de gehele westkant van het wisentgebied. Met behulp van de posities van de halsbandzender kan op www.wisenten.nl gekeken worden of het uitzichtpunt dan wel het Wisentenpad de meeste kans geeft om de wisenten te zien. Voor het boeken van excursies zie www.np-zuidkennemerland.nl.

Toekomstperspectief

Tot dusverre heeft het project enorm veel gegevens en daarmee een steeds duidelijker beeld opgeleverd over beheer en ecologie van wisenten in de Nederlandse natuur. Het Kraansvlak biedt de mogelijkheid om het samengaan met andere grazers te bestuderen. In de vervolgfase van het project (2012-2017) vind aanvullend onderzoek plaats om nog meer inzicht te krijgen in de ecologie van deze bedreigde diersoort. Het gebied is inmiddels al meer open door de afname van hoge grassen en houtachtigen, en doordat de wisenten veelvuldig zandbaden nemen. Dat de wisenten zich goed redden in de Nederlandse duinnatuur van het Kraansvlak is wel gebleken; inmiddels is de kudde flink toegenomen door natuurlijke aanwas. De kans op een ontmoeting met een wisentenkudde van twintig dieren is hiermee groter dan ooit.

Yvonne Kemp & Piet Veel
yvonne.kemp@ark.eu